

HIGH SCHOOL-DRAMA OM FYRA UNGDOMAR SOM BEFINNER SIG I FRITT FALL

Fritt fall

RIKSTEATERN

AV **LOVISA ONNERMARK**

LÄRARHANDLEDNING

Om lärarhandledningen

Denna lärarhandledning från Riksteatern är ett stöd för dig som ska samtala med elever om *Fritt fall*. I detta häfte får du ta del av ett antal förslag till diskussioner, övningar och fördjupat arbete i klassrummet. Handledningen är inte tänkt att genomföras i sin helhet, du väljer helt och hållet själv vilken eller vilka delar som du tycker är relevanta för dig och dina elever.

Lärarhandledningen är ett komplement till Riksteaterns skrift *Att öppna nya världar* som mer detaljerat beskriver Riksteaterns grundläggande synsätt kring hur lärare kan arbeta med sina elever i samband med en scenkonstupplevelse. *Att öppna nya världar* finns på Riksteaterns hemsida (se länk längre fram i handledningen).

Vänliga hälsningar

Riksteatern Barn & Unga

Fritt fall

Handlingen i korthet

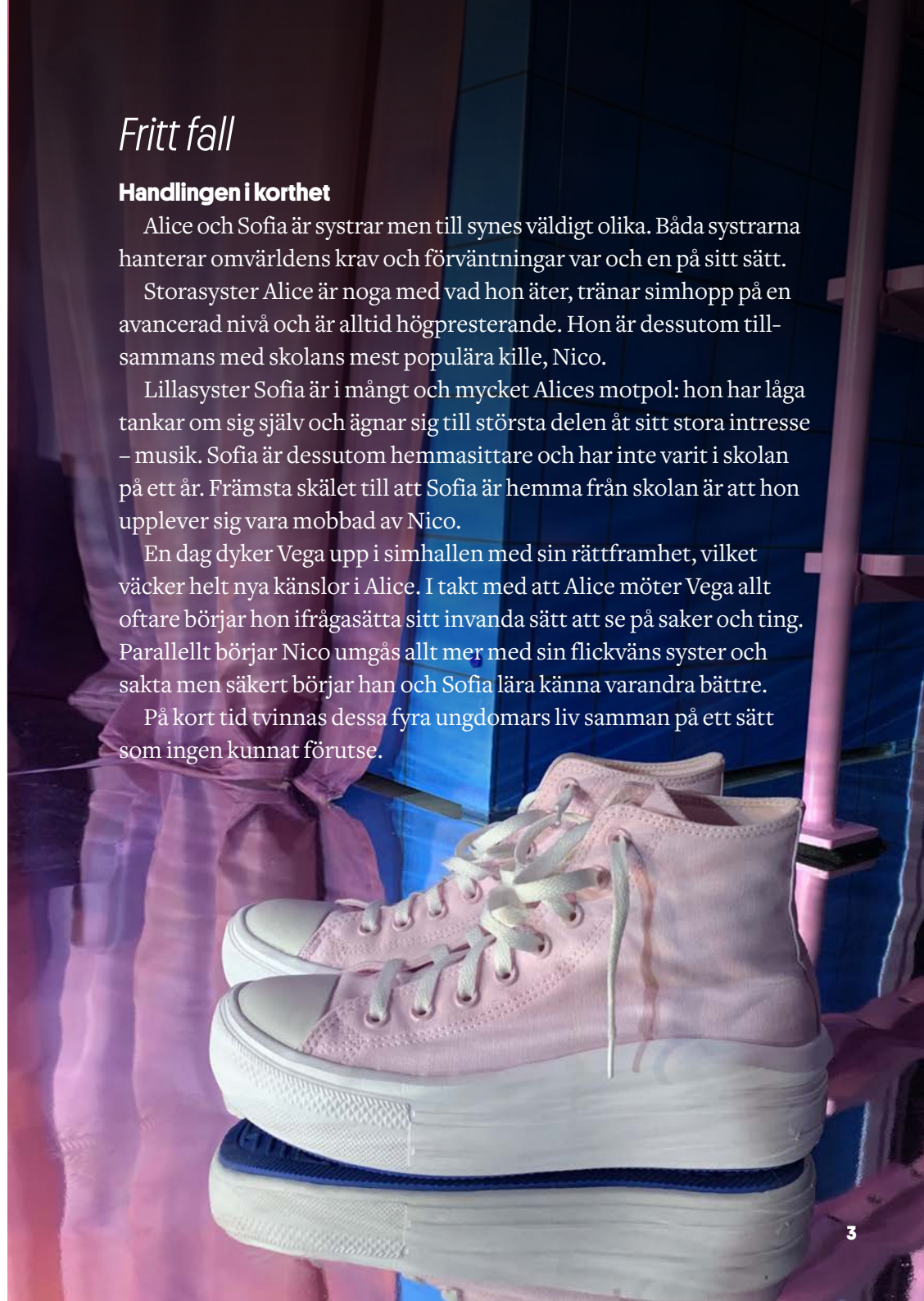
Alice och Sofia är systrar men till synes väldigt olika. Båda systerarna hanterar omvärldens krav och förväntningar var och en på sitt sätt.

Storasyster Alice är nogga med vad hon äter, tränar simhopp på en avancerad nivå och är alltid högpresterande. Hon är dessutom tillsammans med skolans mest populära kille, Nico.

Lillasyster Sofia är i mångt och mycket Alices motpol: hon har låga tankar om sig själv och ägnar sig till största delen åt sitt stora intresse – musik. Sofia är dessutom hemmasittare och har inte varit i skolan på ett år. Främsta skälet till att Sofia är hemma från skolan är att hon upplever sig vara mobbad av Nico.

En dag dyker Vega upp i simhallen med sin rättframhet, vilket väcker helt nya känslor i Alice. I takt med att Alice möter Vega allt oftare börjar hon ifrågasätta sitt invanda sätt att se på saker och ting. Parallellt börjar Nico umgås allt mer med sin flickvårs syster och sakta men säkert börjar han och Sofia lära känna varandra bättre.

På kort tid tvinnas dessa fyra ungdomars liv samman på ett sätt som ingen kunnat förutse.

Förord av regissören

Högstadiet – en grekisk tragedi

Jag brukar tänka på högstadiet som en grekisk tragedi. Det är här som de stora känslorna får ta plats. Här är allt lite mer svart och vitt än i den verkliga världen. Det är något underbart med att vara i en tid i livet där allt sker på blodigaste allvar. Kärleken för stunden är den viktigaste och största man någonsin kommer att hitta och att ta fel tröja på sig kan förstöra hela ens liv. Samtidigt kan det vara ett fängelse att tro att man måste vara en och samma person för all framtid.

Föreställningen *Fritt fall* är för mig som en klassisk high school-film. Jag har vuxit upp med high school-filmer. Jag älskar deras skarpa och klichéartade framställning av människotyper, liksom hur de lär oss att saker inte alltid är som de ser ut, att den nördiga tjejen också kan bli populär och att man kan vara snygg om man bara tar av sig glasögonen.

Även om vissa poänger i dag kan kännas lite vaga och förlegade betydde de mycket för mig som ung när jag kände mig annorlunda och utanför. Då vände jag mig till high school-filmerna för att förstå att jag också var något värd och att den jag var i högstadiet inte skulle få definiera mig för resten av livet.

Tack och lov lever vi numera i en värld där identitet i högre grad än tidigare är flytande och där vi inte behöver placera oss i ett fack om vi inte vill. Istället är vår identitet något som kan förändras och omförhandlas över tid. Vi är inte födda till att vara något specifikt och förutbestämt även om de kroppar vi lever i såklart fortfarande medför normer och inarbetade beteendemönster som kan vara svåra att bryta.

Genom den värld vi bygger upp i föreställningen får publiken möjlighet att komma nära karaktärerna och undersöka hur identitet

kan användas som ett skydd för att hantera existensen, men också hur ett överdrivet fokus på vem vi är kan bromsa vår förmåga att bara leva. Med *Fritt fall* hoppas jag att ungdomarna i publiken kan få syn på både de roller som de har fått sig tilldelade av andra och de roller som de ger sig själva.

I den bästa av världar kan vårt besök öppna ungdomars ögon för att det går att bryta mönster därmed skapa helt nya möjligheter.

Helle Rossing, regissör

Så här förbereder du dig och eleverna inför föreställningen

Gör inte besöket till en skoluppgift med krav på ”läxa” i någon form. Då blir det mer lustfyllt för eleverna och utbytet blir både större och mer berikande.

Förbered däremot gärna eleverna på de praktiska förutsättningarna inför teaterbesöket, exempelvis bussresa, tider, plats och annan väsentlig information. Är eleverna ovana teaterbesökare är vår rekommendation att också ägna en stund åt att prata med klassen om vad det innebär att vara publik. Vad är exempelvis skillnaden med att vara publik på en teater och att se på film?

Du kan med fördel titta igenom ordlistan och handlingen i korthet i denna handledning, samt vårt extra förberedelsematerial, före föreställningen för att se om det kan finnas något där som du tror att eleverna kan behöva veta i förväg för att kunna ta till sig upplevelsen på bästa sätt.

Under föreställningen

Den unga publiken reagerar ofta annorlunda än vuxna när de upplever scenkonst. Ibland kan vuxna tycka att den som skrattar högt, kommenterar något, vrider sig oroligt eller på annat sätt reagerar på det som sker låter för mycket eller är störande. Det är oftast en naturlig del av hur barn och unga interagerar med föreställningen. Skulle du däremot bedöma att någon eller några elever går över gränsen och förstör upplevelsen för de andra eller stör skådespelarna kan det vara läge att agera. I dessa lägen är oftast en hand på axel eller att flytta på en elev eller dig själv mer effektivt än hyssjanden eller tillsägelser som lätt kan störa lika mycket som de reaktioner man försöker få bukt med. Läs gärna mer om detta i *Att öppna nya världar* på www.riksteatern.se/foreochefter

Efter föreställningen

Var generös med tiden efter föreställningen. Låt upplevelsen sjunka in utan stress.

Ett samtal kring en föreställning ger plats för fördjupad reflektion om såväl handling och tematik som konstnärliga uttryck i form av gestaltning, ljus, ljud, kostym och scenografi. I en så kallad minnesrunda kan du som lärare ge alla elever möjlighet att tänka tillbaka på föreställningen och minnas specifika detaljer. Det kan vara en enskild händelse eller något så enkelt som ett klädesplagg, ett ljud eller en rörelse.

Poängen här är att prata om föreställningen på ett objektivt sätt, fritt från värdering och tolkning. På så sätt kan alla i klassen delta på lika villkor och du skapar en bra grund för att eleverna senare även ska våga säga något när ni går över till att diskutera handlingen eller olika tolkningar. Ju utförligare eleverna beskriver det som de varit med om, desto större blir möjligheterna att i nästa steg hitta olika tolkningar och sätt att analysera föreställningen.

Genom att som lärare vara lyhörd och lyssna in vad eleverna verkar nyfikna på och har behov av att prata om kommer du att märka att det är både lätt och roligt att leda ett öppet och konstruktivt analysamtal.

Repetitionsbild

Konstnärlig analys – en väv av tecken

1. Beskriv

Det första steget, grunden till analyspyramiden, är att tillsammans försöka beskriva de olika delarna av föreställningen. Detta görs med fördel i form av en minnesrunda där varje elev får nämna en eller flera detaljer från föreställningen. Ni kan också fokusera på en del i taget och exempelvis börja med platsen för att sedan gå vidare med att beskriva karaktärerna. Hjälps åt att försöka göra den här beskrivningen på ett objektivt sätt, fritt från värdering och tolkning. Ju mer utförliga beskrivningar ni gör desto mer kommer ni sedan att ha att utgå från när ni kliver upp till tolkningssteget.

2. Tolka

Vad kan alla dessa saker vi nu beskrivit vara tecken på? Finns det detaljer som ger oss ledtrådar om vilken tid som föreställningen utspelar sig i eller om karaktärernas relationer och drivkrafter? I detta steg finns också möjlighet att diskutera vad vi tror att upphovsmakarna velat säga med föreställningen, och varför skolan vill att eleverna ska se just denna berättelse. Utgå från att alla konstnärliga val som gjorts är medvetna och genomtänkta. Alla olika tolkningar är välkomna och målet är inte att komma överens om en gemensam ”rätt” tolkning utan att lyfta olika möjligheter och perspektiv.

3. Reflektera

I det sista steget släpper vi in reflektionen, med vilket vi menar det egna tyckandet och de egna känslorna kring upplevelsen. Vilka associationer får jag av den här upplevelsen? Vilka minnen väcker det till liv? Vad tycker jag om detta? Detta kan antingen fortsatt ske i grupp, men kan också ske individuellt. Det viktiga är att eleverna ges en möjlighet att formulera sina tankar om föreställningen, med stöd i det gemensamma samtalet. Målet är att eleven ska få en förståelse och en medvetenhet kring sitt eget perspektiv i förhållande till sin omgivning.

- Vänta med värderingar.
- Alla val är medvetna val.
- Utgå från dig själv.

Fördjupande övningar och förslag på pedagogiskt innehåll

Tema: Vem är du? Vem är jag?

Att tillhöra en grupp är en av människans starkaste drivkrafter. Den finns djupt rotad i vår biologi då vi i vår tidiga historia varit beroende av gruppen för vår överlevnad. Även i dessa moderna tider vill vi gärna förstå vår omvärld genom att kategorisera oss själva liksom personer i vår omgivning. Ungdomsåren är kanske den period i livet då detta är allra tydligast.

Kläder, musik och andra kulturella uttryck blir symboler som visar på en grupptillhörighet och en identitet. Detta är något som skapare av kultur utnyttjar i form av arketyper, en slags stereotypa, tillspetsade grundfigurer som går att återfinna i både film, böcker och andra kulturella uttryck. Här nedan finns exempel på några vanligt förekommande arketyper inom modern, västerländsk ungdomskultur:

Förortsperson	Nörd	Trubaduren	Ensamvarg
Skolkare	Gamer	Stekare	Emo
Alternativ	Estet	Queer	Kampssportare
Pluggis	Lagidrottare	New age	Gangster
Mainstream	Influencer	Aktivist	EPA/moppe
*	*	*	*

*Lägg till och ta bort arketyper från ovan nämnda exempel så att de stämmer överens med grupper som eleverna själva möter i populärkultur och via sociala medier.

Diskutera i grupp

- Vilka roller tror ni att ovanstående arketyper skulle tilldelas i en typisk ungdomsfilm eller ett high school-drama? Vem skulle vara hjälten? Vem är skurken? Vem är offret? Vem är den roliga bifiguren?

- Vad skulle hända om arketyperna bytte plats, eller om vi kombinerade flera arketyper i en och samma person?
- Hur väl stämmer dessa arketyper med verkligheten? Finns dessa arketyper/grupper på er egen skola? Finns det andra grupper?
- Rangordna dessa arketyper på en skala från högst status till lägst status. Diskutera kring denna hierarki. Vad finns det för för- och nackdelar med att vara högt upp respektive långt ner i statuskedjan?

Skrivuppgift

Ta hjälp av arketyperna och skriv ditt eget ungdomsdrama. Du väljer själv om du vill placera arketyperna i roller som de ”brukar” ha, eller om du vill göra på ett helt annat sätt.

Grupppuppgift – Arketyper

Dela in klassen i fyra grupper och tilldela dessa varsin karaktär från föreställningen (Alice, Sofia, Nico, Vega). Ge dem sedan följande uppgift:

1. Kom överens om en arketyper eller grupptillhörighet ni vill tilldela karaktären utifrån hur hen framstår i början av föreställningen. Ni kan ta någon av de uppräknade arketyperna här intill eller välja en egen om ni kommer på något annat som passar bättre. Om ni har fler förslag får ni välja den som ni tycker stämmer bäst.
2. Vad gör karaktären under föreställningen som passar ihop med den tilldelade typen?
3. Vad gör karaktären som inte passar ihop med den tilldelade typen?
4. Skulle ni definiera karaktären på samma sätt i slutet av föreställningen?
5. Om ni fick möjlighet att låta er pjäskarakter bestå av flera olika arketyper, skulle ni göra det? Och i sådana fall, vilka arketyper skulle ni välja och varför?
6. Redovisa resultatet för resten av klassen. Reflektera tillsammans.

Etiska dilemman

Ett annat sätt att fördjupa samtalen kring föreställningen är att diskutera de olika val som karaktärerna i föreställningen ställs inför som etiska dilemman.

Inled lektionen med att gå igenom olika typer av etiska modeller, exempelvis dygdetik, konsekvensetik och pliktetik. På samma sätt som i de filosofiska samtalen som beskrivits tidigare i handledningen kan du antingen låta eleverna själva välja ut ett antal situationer som de tycker vore intressanta att diskutera. Eller så kan du välja något eller några av exemplen nedan:

- Sofia tycker att hennes syster Alice sviker henne genom att bli tillsammans med hennes mobbare. Alice tycker å sin sida att Sofia är missunnsam.
- Nico har inte förstått att sättet han behandlat Sofia på har upplevts som mobbing och är en bidragande orsak till att Sofia inte har varit i skolan på ett år. Han tycker att Sofia dömer honom för hårt.
- Alice berättar för Sofia att hon inte längre är kär i Nico utan i en annan. Sofia berättar det för Nico. Sedan ångrar sig Alice och blir arg på Sofia för att hon berättat för Nico vad Alice har sagt.
- Nico och Sofia kysser nästan varandra. Nico är tillsammans med Sofias syster Alice. Ingen av dem berättar för Alice.
- Alice säger själv att hon och Nico är ett par mest för att det utåt sett ser bra ut och för att andra sagt till dem att de skulle bli ett fantastiskt par.

Om lögner

- Vid flera tillfällen i föreställningen ljuger karaktärerna för varandra eller undanhåller sanningen. Exempelvis ljuger Vega om sin bakgrund, Alice ljuger om sin fantastiskt goda raw-chokladpudding och

Sofia berättar inte för Alice om sina känslor för Nico. Använd dessa situationer (eller någon annan lögn/osanning från föreställningen) som utgångspunkt för att diskutera följande frågor:

- Är det alltid fel att ljuga eller finns det situationer där det är okej? När är det i sådana fall okej och inte?
- Är det värre att ljuga än att inte berätta en sanning?
- Kan man ljuga för sig själv? Och vad innebär det i sådana fall om den lögnen sprids till andra?

Om psykisk ohälsa

Flera av karaktärerna i *Fritt fall* befinner sig i omständigheter eller gör saker som skulle kunna vara ett tecken på psykisk ohälsa. Om det efter föreställningen skulle dyka upp tankar och frågor kring detta finns stöd att få, både för dig som lärare och för dina elever. Här nedan hittar du några exempel på organisationer dit det går att vända sig:

- Bris, telefon för barn och unga: 116 111
- Bris, telefon för vuxna: 077-150 50 50
- Bris, webbplats: www.bris.se
- 1177, om ätstörningar: <https://www.1177.se/sjukdomar--besvar/psykiska-sjukdomar-och-besvar/atstorningar/atstorningar/>
- Skolverkets nationella kartläggning av elevfrånvaro (2021): <https://www.skolverket.se/publikationer?id=8573>

Föreställningen och läroplanen

Här nedan följer exempel på delar ur läroplanen (lgr22) som på olika sätt knyter an till innehållet i föreställningen samt innehållet i denna lärarhandledning.

Biologi

Centralt innehåll åk 7–9

KROPP OCH HÄLSA

- Människans reproduktion, sexualitet och identitet samt frågor om relationer, kärlek, ansvar, samtycke och ömsesidighet.

Religionskunskap

Centralt innehåll åk 7–9

ETIK OCH LIVSFRÅGOR

- Grundprinciper inom några etiska modeller, till exempel konsekvensetik och pliktetik.

Samhällskunskap

Centralt innehåll åk 7–9

INDIVIDER OCH GEMENSKAPER

- Människors identiteter, ekonomiska resurser och möjligheter i samhället och hur dessa kan påverkas av bland annat socioekonomisk bakgrund, kön, ålder och etnicitet. Begreppen makt, rättvisa, jämlikhet och jämställdhet.

Svenska

Syfte

I mötet med olika typer av texter, scenkonst och annat estetiskt berättande ska eleverna ges förutsättningar att utveckla sitt språk, den egna identiteten och sin förståelse för omvärlden.

Centralt innehåll åk 7–9

TALA, LYSSNA OCH SAMTALA

- Olika former av samtal. Att delta aktivt, uttrycka känslor, tankar och kunskaper, lyssna, ställa frågor och föra resonemang samt formulera och bemöta argument.

TEXTER

- Texter i digitala miljöer samt andra texter som kombinerar ord, bild och ljud. Språkliga och dramaturgiska komponenter samt hur uttrycken kan samspela med varandra, till exempel i filmiskt berättande, teaterföreställningar och webbtexter.

SPRÅKBRUK

- Ord och begrepp för att på ett varierat sätt uttrycka känslor, kunskaper och åsikter. Ords och begrepps nyanser och värdeladdning.

Repetitionsbild

Ordlista

- Oförmögen:** Att sakna förmåga
- Patetisk:** Känslösam, ynkelig, löjlig
- Ocean/oceaner av tid:** En ocean är ett stort hav. Oceaner av tid innebär väldigt mycket tid.
- Truppgymnastik:** En disciplin inom gymnastik där man tävlar i lag inom flera olika grenar.
- Menisk:** Broskskiva i knät. I varje knä sitter två menisker. De fungerar dämpande och förhindrar skav mellan lårbenet och skenbenet.
- Känsligt kapitel:** Känsligt ämne
- Karaktärlös:** Svag, utan egen vilja eller drivkraft
- Flukta:** Titta i smyg
- Biodynamisk:** Något som odlats genom biodynamiskt jordbruk. Det biodynamiska jordbruket arbetar med en helhetssyn och ett kretsloppstänkande där vissa specifika naturliga preparat som framställs under delvis rituella former är tillåtna istället för konstgödsel.
- Kalorier:** Enheter för att mäta energi-innehållet i mat och dryck.
- Densitet:** Volymmassa, det vill säga hur ”tätt” eller ”luftigt” ett ämne eller objekt är. Ämnen/saker med hög densitet är tyngre än sådant som har låg densitet.

Definitionsfråga:	Något som kan vara olika beroende på sammanhang eller perspektiv och därför behöver definieras. Det vill säga att det finns ett behov att komma fram till en gemensam betydelse av något i det specifika sammanhanget.
Impulskontroll:	Förmågan att kontrollera sina impulser, det vill säga att kunna tänka efter och vid behov bromsa sig själv innan man gör något.
Inhibera:	Hämma (kan även betyda att ställa in eller skjuta upp)
Kicksökande:	Att söka sig till situationer som ger ”kickar”, det vill säga en tillfälligt kraftigt förstärkt känsla av exempelvis glädje eller rädsla som en följd av ett ökat påslag av hormonet adrenalin i hjärnan. Exempel på aktiviteter som kan ge ”kickar” är extremsport, slagsmål, uppträda inför publik eller att utsätta sig för något som man själv är rädd eller nervös inför. Vissa skaffar sig kickar på konstgjord väg genom olika former av droger.
Vedertaget:	Allmänt accepterat och använt
Empatistörd:	En onormal syn på, eller onormal känsla för att uppfatta andras känslor
Campari:	En alkoholhaltig dryck
Förkastlig:	Dålig, oacceptabel, usel, inte värd att godkänna
Rungande:	Dånande, ljudlig (används ofta bildligt och har då mer betydelsen kraftfull).
Patologisk:	Sjuklig
Mytoman:	En person som inte kan låta bli att ljuga

Engelska ord och uttryck

Personal space:	Personligt utrymme. Kan både syfta på fysiskt utrymme och vara mer bildligt som när en person beskriver ett behov av att få vara ifred.
Soulmate:	Själsfrände, används för att beskriva en form av vänskap eller kärleksrelation som går djupare än vanligt
Pissed:	Arg, förbannad (kan även på brittisk engelska betyda full)
Confession:	Bekännelse, erkännande

Fakta om **Ghost**

Ghost är ett svenskt hårdrocksband som är känt för sina teatrala element kring den påhittade sekt som leds av sångaren Papa Emeritus (även Cardinal Copia under en period) och där övriga bandmedlemmar alla är Nameless Ghouls. Under bandets första år var ingen av bandmedlemmarnas riktiga identiteter kända.

Vi tar den unga publiken på allvar

Riksteatern tar alltid den unga publiken på allvar. Det gör vi genom att aktivt se på samhället ur ungas synvinkel och spegla maktförhållandena mellan vuxna och ungdomar på ett trovärdigt sätt för den yngre publiken.

Precis som för vuxna är konsten och olika konstnärliga uttryck viktiga i sig och ska inte ha krav på sig att ha tydliga syften och mål. Varje enskild Riksteaterproduktion för den unga publiken står för sig själv och existerar utifrån sitt eget konstnärliga uttryck.

Scenkonst berör, och inte alltid på ett sätt som är lätt att förutsäga. Hur konsten landar hos de ungdomar du ansvarar för beror helt och hållet på vad de varit med om och vad de bär inom sig.

Hjälp oss bli bättre

Vi på Riksteatern är måna om att det pedagogiska material vi tar fram är vad du som lärare och pedagog behöver. Därför ser vi gärna att du delar med dig av dina åsikter om denna lärarhandledning till oss. Vad är bra? Vad fungerar mindre bra? Vad har vi missat? Vi vill veta allt, från det stora till det lilla.

Mejla oss gärna!

Du är varmt välkommen att dela med dig av dina tankar eller återkoppla till oss på barnochunga@riksteatern.se

Repetitionsbild

Ta hjälp av digitalt hjälpmedel

Riksteatern har tillsammans med Bonniers digitala läromedel Clio tagit fram ett utbildningsmaterial för barn och ungdomar, från förskoleklass ända upp till åk 9. Riksteatern vill genom att tillgängliggöra detta material digitalt ge lärare pedagogiska verktyg där barn och ungdomar får fördjupa sin upplevelse och sin kunskap genom att tolka och reflektera.

Materialet består av två aktiviteter, en före föreställningen och en efter föreställningen. Du som lärare kan antingen arbeta med materialet som ett traditionellt läromedel eller låta eleverna själva arbeta direkt i verktyget.

Mer information om Clio och hur du kan arbeta med verktyget hittar du på www.riksteatern.se/clio—ditt-digitala-hjälpmedel

Repetitionsbild

Det är vi som jobbar med *Fritt fall*

Manus **Lovisa Onnermark**

Regi **Helle Rossing**

Dramaturg **Ninna Tersman**

Skådespelare **Anna Thomasson, Madeléne Evertsson, Karin Li Körsbärsdal, Fredrik Lundin**

Scenografi och kostymdesign **Marie Moberg**

Maskdesign **Anna Olofson**

Ljusdesign **Fredrik Rydehäll**

Ljuddesign **Jonatan Eklund**

Scenmästare/Teknisk samordnare **Cilla Berndalen**

Kostym- och rekvisitatekniker samt turnéledare **Lina Wollter**

Ljus- och ljudtekniker **Markus Vass**

Marknadsförare **Linda Persson**

Producent **Jenny Engström**

Redaktion lärarhandledning **Beatrice Sehlin Letfors, Joacim Gustafson, Jenny Engström**

Konstnärlig ledare, Riksteatern Barn & Unga **Malin Axelsson**

Läs mer om *Fritt fall* på
riksteatern.se/frittfall

RIKSTEATERN

Scenkonst som sätter tankar och känslor i rörelse, för alla överallt. Närmare 38 000 medlemmar skapar möjligheternas scen och öppnar mötesplatser i hela Sverige.

riksteatern.se/frittfall

Riksteatern
145 83 Norsborg
Tel: 08-531 991 00
info@riksteatern.se · riksteatern.se